

Krigens kunster i fredens tid

Om kampsportforbundets verdier og deres begrunnelse.

Johannes Ibel

Prosjektgruppen som er nedsatt for å jobbe med forbundets profil og logo har blitt bedt om å uttale seg om et dokument kalt «Hva er kampsportforbundets ståsted?». Teksten inneholder vidtrekkende teser og påstander som tas til inntekt for en nyformulering av forbundets ideologiske plattform, visjoner og slagord. Tekstene har blitt diskutert i vårt fagmiljø.

Første delen av mitt innspill er basert på en sammenfatning av mitt foredrag for et ledermøte i desember 2005 og burde i prinsipp altså være kjent for mange. Er man mer interessert i den aktuelle idrettspolitiske spørsmålstillingen enn i kulturhistorisk analyse, kan man godt gå rett til del B, der man finner oppsummeringen.

Del A

Spørsmålstillingen er om tradisjonelle budøverdier kan gi etiske ledetråder for dagens kampsportutøvere og forbundet generelt. Kort sammenfattet er argumentasjonen følgende:

I de knapt 1000 år krigere (*bushi, samurai*) har spilt en vesentlig rolle i det japanske samfunnet fantes det i motsetning til populære forestillinger ingen allmenngyldig eller spesifikk krigermoral. Spesielt finnes det ingen belegg for at krigernes faktiske atferd var styrt av moralske regler eller etisk refleksjon i noe særlig grad. Heller ikke æresbegrepet var så entydig som man gjerne tror: Tvert imot skiftet både enkeltpersoner og grupper lojalitet når det var fordelaktig, det var snarere regelen enn unntaket at svik blant allierte avgjorde utfallet på slagmarken.

Sivilbefolkningen med kvinner og barn ble ikke vist noe hensyn og krigsfanger kunne bli torturert og drept. (Friday, 2004) Som overalt skrev seierherrene historien. Forholdene var neppe verre enn i andre kulturer på samme tid, men de fremstår heller ikke som noe bedre og helt sikkert ikke som forbilledlig.

Ikke en gang i Tokugawatiden mellom 1600 og 1867 (en forholdsvis stabil og fredelig periode) var det noe enighet om det konkrete innholdet i sentrale konsepter som

ære, plikt eller lojalitet. Det rådet tvert i mot sterk uenighet i en opphetet samfunnsdebatt (jmf. f. eks. den meget sprikende, til dels svært kritiske offentlige bedømmelsen av de 47 *rōnin* i sin samtid). Denne litterære debatten hadde sin opprinnelse i faktumet at krigerne riktignok styrte samfunnet administrativt, men hadde mistet sin egentlige rolle, nemlig å krige. Dette opplevde mange som forfall og de søkte derfor tilbake til idealbilder av fordums krigerånd - denne ble dog fortolket på ulike måte. Datidens forfattere kalte sine idealforestillinger om krigerens levemåte for *shidō* (Yamaga Sokō) eller *budō* (Daidōji Yūzan). Det fantes også retningslinjer og dekreter (f. eks. *buke shohatto*) fra Tokugawaregjeringen, basert på neokonfucianistiske moralførestillinger som siktet på å stabilisere samfunnet. Denne begrunnelsen var dog ikke spesifikk for krigerne, men gjaldt for hele samfunnet. (Sato 1995, Friday 1994)

Nitobes bok «Bushido» fra 1899, som fortsatt preger forestillingen om en allmenngyldig moralkodex av samme navn blant *bushi*, er et forholdsvis fredelig (og allerede derfor atypisk) eksempel på det forrige århundreskiftets fremstilling av det moderne Japan som kulturelt jevnbyrdig med vesten. Boken ble skrevet på engelsk og er en projeksjon av kristen moral og idealisert ridderlighet på en fiktiv japansk fortid snarere enn en historisk studie. (Nitobe var vestlig utdannet kveker, altså pasifist!). «Bushido» var forresten inntil da et så sjeldent brukt begrep at Nitobe selv trodde han hadde oppfunnet det (Hurst 1990). (Nitobes prosjekt ligner det nasjonalromantiske prosjektet kultureliten i Norge hadde under frigjøringen fra Danmark; forestillingen om en stolt og dannet krigerfortid: Vikingene og verdiene deres som fortsatt kunne spores i det norske bondesamfunnet.)

Stereotypene om fanatisk lojalitet inn i døden som spesifikt kjennetegn for de japanske krigerne har sitt opphav først og fremst i det mørkeste kapitlet av japansk historie f.o.m. slutten av 1800-tallet til 1945. Den moderne nasjonalstaten benyttet seg av en sterkt redigert (les: grovt forfalsket) versjon av historien til rene propagandaformål for å styrke nasjonalfølelsen (*yamato damashii*) i den fremvoksende fascismens tjeneste. På denne tiden ble en i sin samtid helt uvesentlig tekst som *Hagakure* fremstilt som lysende eksempel på samuraienes holdning. Egentlig dreide det seg om en obskur papirradikal pamflett skrevet under 1700-tallets fredstid av en tjenestemann som aldri var i nærheten av å måtte leve opp til den romantiserende dødslengselen teksten er preget av. Forfatteren Yamamoto Tsunetomo var forresten en av de som offentlig fordømte de 47 *ronin*. Ikke fordi de hadde brutt loven, men fordi de hadde ventet på et taktisk gunstig øyeblikk for å hevne sin herre! Japanske historikere kaller denne ekstreme tankestrømningen i

debatten om krigerverdier *shinigurui* eller "crazy to die". (Hurst 1990)

Tokugawatidens budōteoretikere var dog uansett ståsted enig om en ting: De hadde funnet det mer enn usmakelig å antyde at en armé konskribert av alle samfunnslag (bønder, håndverkere og kjøpmenn) skulle kunne være delaktig i krigerdydene de diskuterte. Hele drivkraften bak deres debatt var jo behovet å definere hva som utmerket *bushi* foran de andre samfunnssklassene. At slike egenskaper kunne være et allment kjennetegn for alle Japanere som det ble hevdet i nasjonsbyggingen etter Meijirestaurasjonen, hadde vært utenkelig for dem (Friday, 1994)

Senest siden 1920-tallet refererte likevel *budō* (og andre begrepssammensetninger med *-dō*) til datidens propagandistiske anstrengelser: Å bruke kampkunstene til å oppdra alle barn og ungdom i ensrettet militaristisk og nasjonalistisk ånd. Samme ideologiske målsetning ble også overført til all annen idrett under begrepet *supotsu dō* (Inoue, 1998).

Det er vel dokumentert at ikke bare budōmiljøet, men også brede buddhistiske kretser støttet den aggressive ekspansjonspolitikken og krigsføringen uten forbehold (Victoria, 1997).

I etterkrigstiden beholdt man begrepet *budō* som samlebetegnelse for stridskunstene, men erstattet det militaristiske innholdet med målsetningen om personlighetsutvikling. De høystemte påstandene om at *budō* ikke bare fremelsker bedre samfunnsborgere men til og med verdensfred må betraktes som i beste tilfellet velmenende og vel optimistisk, kanskje noe naiv retorikk preget av etterkrigstidens politiske nødvendigheter. En mer kritisk interpretasjon ville nok også kunne spore mer enn en smule kynisme i den forbausende smidige tilpasningen til de påtvungne rammebetingelser under den amerikanske militærregjeringen. Uansett er dette moderne retorikk som er vel forenlig med den olympiske bevegelsen (som jo selv har blitt bebreidet for en slik blanding av naivitet og kynisme), men den har intet å gjøre med de japanske stridskunstenes historiske tankesett:

Det klassiske konseptet av *dō* eller *michi* som eksistensiell øvelsesvei er allerede tilstede i de eldste eksisterende stridskunstscolene fra 1400-tallet og kjennetegnes av et omfattende, livslang søken etter intet mindre enn universell erkjennelse. Den er ikke identisk med, men analog til det som i mahayanabuddhistisk terminologi heter "oppvåkning", i taoismen og konfucianismen "visdom". Denne

forutsetter sømmelig atferd (*reigi*) som en selvfølgelig betingelse, men slutter på ingen måte der. *Dō* i slik forstand er et helt spesifikt kulturelt fenomen som har sin basis i et førmoderne holistisk verdensbilde og mangler sidestykke i vesten. Derfor forveksles *dō* gjerne med religion, moral eller oppdragelse. Selv om den kan inneholde slike aspekter, er den ikke identisk med dem. (Friday, 2002)

I moderne *budō* er det dog intet igjen av slike esoteriske målsetninger som har blitt erstattet med ukontroversielle sekulære dyder som selvdisiplin, viljestyrke, respekt og høflighet (Budo charter, 1987). Disse er hederlige nok - men tradisjonelle målsetninger av kampkunstene er de ikke.

Den gjerne siterte ideen om at overgangen fra betegnelsen *jutsu* til *dō* er tegn på en lineær etisk evolusjon fra bruksorientert kamptrening til moralsk personlighetsutvikling er altså ikke bare en grov forenkling og undervurdering av klassisk *bujutsu*, men også en skjønning av betente historiske fakta.

De verdiene som de facto har blitt knyttet til utøvelsen av det som idag kalles for budōidretter er altså svært forskjellige og motsigelsesfulle: Bare i moderne tid rekker spennvidden fra å det å slavisk følge ordre om å drepe og dø for keiseren til å bidra produktivt og disiplinert til forbrukssamfunnet. Ingen av disse har noe som helst relasjon til de japanske krigere før Meijirestaurasjonen i 1868. Det har heller ikke noensinne blitt gitt noen form for begrunnelse for disse skiftende verdier - de var bare politisk ønskelige eller nødvendige.

Dagens stereotyper om "samuraienes moral" er derfor et usystematisk og selvmotsigende sammensurium fra helt forskjellige kilder:

- heltefortellinger fra tidlige epoker (spesielt *genpei*-krigen på 1100-tallet og *sengoku jidai* på 1500-tallet)
- Tokugawatidens samfunnsdebatt om meningen med krigerstanden i fredstid
- den japanske fascismens historieforfalskning og misbruk av stridskunst
- anstrengelsene etter 1945 om å distansere seg fra fascismen, dog med like interessestyrte og uhistoriske påstander.

Av denne grunn kan ikke japanske krigerideologier brukes til å finne et holdbart etisk eller programmatisk ståsted.

* * *

Del B

En oppsummering og noen utfyllende betraktninger til slutt:

Historisk kan man ikke påvise noe koherent eller spesifikk japansk krigermoral. Påstandene om en slik ideologi, ofte kalt for «bushido», bygger ikke på fakta, men er motivert av ulike politiske agendaer som i seg selv ikke alltid var av det mest hederlige slaget. Retorikken om såkalte "tradisjonelle kampkunstverdier" bør derfor ikke brukes. Den tåler ikke dagens lys og kan slå meget uheldig tilbake.

Selv om det selvfølgelig er mulig å finne positive eksempler på etisk bevisst holdning og atferd i den japanske krigerkulturen (som i alle andre kulturer), så må begrunnelsen for det vi i dag skal oppfatte som etisk riktig i norsk idrett hentes fra helt andre normative argumenter.

Man må huske at kampsportforbundet de facto er et paraplyforbund og omfatter meget forskjellige idretter med ulike kulturelle røtter og hver sin identitet. Dette mangfoldet er en styrke, må respekteres og bør fremheves snarere enn utviskes. Vi kan ikke begrunne våre overordnede verdier eller forbundets identitet med spesifikke verdier fra én kultur.

En idrettsorganisasjon i NIF kan ikke basere sine verdier på esoteriske eller religiøse forestillinger som daoistisk verdenserkjennelse eller det buddhistiske *bodhisattva*-idealet, uansett hvor oppbyggelige disse kan være for den enkelte. Det er et godt kjent problem i internasjonale kampsportmiljøer at utøvere oppfatter kulturelt påkrevd dojoetikette som uforenlige med sine religiøse overbevisninger (f. eks. Skolnik, 2001 og Obeidallah, 2011). Da må det ikke skapes et inntrykk om at kampsportforbundet ikke er fullstendig nøytral i livsynsspørsmål, ringvirkningene ville kunne bli meget uheldige.

Hvis man i det hele tatt ønsker å referere til budoideologien, bør man avstå fra private interpretasjonsforsøk og holde seg til den fortolkningen av moderne budøverdier som alle store budōorganisasjoner i Japan har blitt enige om (Budō Charter, Nippon Budō Kyōgikai, 1987). Med gode grunner er budō charteret fullstendig fri for religiøse elementer.

Det er ikke et idrettsforbunds oppgave å påta seg ansvar for kriminalitetsbekjempelse, kamp mot rusmisbruk, ja til og med verdensfred. Forestillingen om selvforsvar som løsning for samfunnsproblemer er helt åpenbart i utakt med

justisministerens klare utsagn i sammenheng med den siste tids overfallsvoldtekter. Han har meget tydelig avvist selvforsvarskurs som en en gangbar løsning (Storberget, 2011). I Norge bekjempes kriminalitet ved hjelp av politiet, det er ikke ofrene som skal måtte lære seg selvforsvar.

Utover det har selvforsvar - selv om det er en aktuell og legitim målsetning for en god del av dagens utøvere - meget lite med historiske krigerkultur å gjøre. Krigere og soldater forsvarer ikke primært seg selv, men handler i oppdrag av andres interesser. Nettopp samuraienes vilje til å ofre livet var som vist ovenfor sentral gjenstand for heftig debatt og ideologidannelse.

Kampsportforbundet trenger ikke egen etikk, forskjellig fra andre idretter i NIF. Etiklutvalget har allerede gjort en glimrende jobb som det bør bygges videre på og har kommet med med etiske retningslinjer som er helt nøytrale i forhold til våre idrettenes meget sprikende kulturhistorie.

Er egentlig ikke våre aktiviteter i seg selv gode nok - må de pyntes på med honnørord?

Min egen idrett, *kyūdō*, har blitt tatt til inntekt for påstander jeg ikke kan gjenkjenne meg i. Kanskje kan dette sitatet sette ting i etisk perspektiv:

«If you practice yumi diligently, you will gain some kind of spiritual benefit. However, kyujutsu is by its nature a physical activity, so if you want to engage in spiritual training, you will get faster results if you do something like zazen rather than archery.

I was once told by Kiyooki Sensei (Ogasawara Kiyooki, the 29th headmaster of the Ogasawara Ryu) that "the more a person shoots a bow, they worse a person they become." There are probably a lot of people who find this statement strange, but in one sense it is definitely true. [...]

...when a person learns yumi, in the beginning he will practice with complete devotion to hitting the target, but before long if he starts hitting the target he will go around to tournaments in the hope of winning prizes. After progressing a little further, he will aim for a rank and then a teaching license. Finally, he will aim for a position in the archery community, even if he has to push other people out of the way in order to get it. In this process, there are few people who can avoid becoming corrupt.» (Saito 1968)

En slik uhøytidlig, seriøs og selvkritisk grunnholdning ville kledd forbundet vårt godt og være i tråd med det beste vi kan hente fra *budō*.

Litteraturliste

- Friday, K., 1994 "Bushido or Bull? A Medieval Historian's Perspective on the Imperial Army and the Japanese Warrior Tradition", *The History Teacher*, Volume 27, Number 3, s. 339-349, tilgjengelig fra: http://ejmas.com/jalt/jaltart_friday_0301.htm
- , 2002, "On teaching", in: *InYo: Journal of Alternative Perspectives on the Martial Arts and Sciences*, [online], EJMAS, tilgjengelig fra: http://ejmas.com/jalt/jaltart_friday_0202.htm
- , 2004, *Samurai, warfare and the state in early medieval Japan*, Routledge, New York
- Hurst, G. C. III, 1990, "Death, Honor, and Loyalty: The Bushido Ideal", in: *Philosophy East & West* V. 40 No. 4, s. 511-527, University of Hawaii Press
- Inoue, S., 1998, "Budō: Invented tradition of the martial arts", in: Linhart, S. og Frühstück, S., ed., *The culture of Japan as seen through its leisure*, State University of New York Press, Albany, NY
- Nippon Budō Kyōgikai, 1987, *Budō Charter*, [online], Nippon Budokan, tilgjengelig fra: <http://www.nipponbudokan.or.jp/shinkoujigyou/budochater.html>
- Obeidallah, A., 2011, *Islam and the Kendo Rei*, [online], Amerikan Kendo, tilgjengelig fra: <http://americankendo.com/islam-and-the-kendo-rei/>
- Sato, H., 1995, *Legends of the Samurai*, Overlook Press, Woodstock, New York
- Saitō, C., 1970, "Kokoro no yoi", i *Gendai Kyūdō Kōza*, Yūzankaku Shuppan, Tokyo, oversatt av Earl Hartman, tilgjengelig fra: <http://homepage.mac.com/aep/Seishinkan/Kyudo/KokoroNoYoi.html>
- Skolnik, S., (6.12.2001), "Judo champion refuses to bend in lawsuit", *Seattle Post-Intelligencer*, [online], tilgjengelig fra: <http://www.seattlepi.com/local/article/Judo-champion-refuses-to-bend-in-lawsuit-1073892.php>
- Storberget, K., (09.04.11) i *Lordagsrevyen* [online], tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/259180/>
- Victoria, B., 1997, *Zen at War*, Weatherhill, New York